

Betreft: IPO-zienswijze op het ontwerp-Programma Energie Hoofdstructuur (PEH)

Geachte minister Jetten,

Met belangstelling hebben wij kennisgenomen van het Programma Energie Hoofdstructuur (hierna: PEH) dat van 1 september 2023 tot en met 12 oktober 2023 ter inzage ligt. Graag delen wij onze beelden, wensen en suggesties.

Onderschrijving noodzaak en urgentie

Met u onderschrijven wij de noodzaak om een programma te maken voor de energiehoofdstructuur. We stellen het op prijs dat u dit via een nationaal programma onder de NOVI wil oppakken. We constateren dat er significante capaciteitsknelpunten in het energiesysteem zijn of ontstaan, met gevolgen voor economie, ruimte, maatschappij en de energietransitie. Haast is dus wat ons betreft geboden.

De ontwikkeling van benodigde nieuwe infrastructuur leidt tot ruimtelijke vraagstukken op nationaal, regionaal en lokaal niveau. De uitvoerbaarheid van plannen zoals de regionale energiestrategie (RES), cluster energiestrategie (CES), regionale agenda laadinfrastructuur (RAL) en transitievisies warmte (TVW) staan onder druk door een tekort aan netcapaciteit. Op basis van diverse studies concluderen we dat de knelpunten richting 2050 verder zullen toenemen. Een robuust en hybride energienetwerk is randvoorwaardelijk voor de energietransitie. Keuzes voor het energiesysteem en energie-infrastructuur op nationaal niveau zijn noodzakelijk en bepalend voor de oplossingen op regionaal en lokaal niveau, zowel in energievoorziening als in ruimte en economische ontwikkeling.

Ons algemene beeld is dat het PEH een goed beeld geeft van de omvang en scope van een klimaatneutraal energiesysteem op weg naar 2050. De meest relevante onderdelen voor het toekomstige energiesysteem hiervan komen in het PEH aan bod. Ook de samenhang met andere ruimtelijke opgaven wordt benoemd.

Algemene opmerkingen

Door ons is verder geconstateerd dat in het PEH op onderdelen nog omissies, discrepanties of knelpunten bevat. Een overzicht van deze omissies is als bijlage bij deze zienswijze gevoegd.

Uitvoeringsagenda ontbreekt

Een belangrijke kanttekening is dat het document nog geen uitvoeringsagenda bevat. Hierdoor is het niet mogelijk hier kennis van te nemen en hierop zo nodig te reageren. In onderhavige reactie wordt hierop logischerwijze niet ingegaan. Wij zijn met u in gesprek over de uitwerking van deze agenda en zullen via de door u ingestelde ambtelijke werkgroep PEH inbreng leveren.

Aansluiting PEH bij ruimtelijk provinciaal voorstel en andere ruimtelijke trajecten

U signaleert dat de diverse energietransitie projecten en programma's een weerslag hebben op het PEH. U noemt daarbij specifiek het nationaal programma energiesysteem (NPE), de Regionale Energie Strategie (RES), de Cluster Energie Strategieën (CES) en de verkenning aanlanding op zee (VAWOZ). Het NPE vervult daarbij een sleutelrol. Wij waarderen dat NPE en PEH tegelijk beschikbaar zijn. Het schuurt echter dat niet helder is op welke wijze de RES is meegenomen bij de opstelling van

het PEH. Dat geldt ook voor de recentelijk voor de CES-Noord Nederland en de CES cluster 6, waardoor pas onlangs (via de 3.0-versie) een goed beeld beschikbaar is van de industriële opgave. Ook lijken de PEH en de NPE niet op alle onderdelen congruent. Zo is de warmte-infrastructuur niet opgenomen in het PEH, terwijl warmte een grote rol krijgt in het NPE. Verzoek is daarom om het PEH in lijn te brengen met relevant flankerend beleid.

Tegelijkertijd constateren wij dat de genoemde programma's, waaronder het PEH, parallel loopt met het proces richting provinciale voorstellen. Veel provincies stellen momenteel ook regionale equivalenten op van het PEH. De onderlinge verbondenheid en afhankelijkheid van de trajecten kan leiden tot discrepanties tussen de verschillende programma's. Provincies konden bij het opstellen van het ruimtelijk voorstel niet beschikken over het afgeronde PEH. De uitkomsten hiervan konden daarom niet altijd geheel worden meegenomen in het ruimtelijk voorstel. Andersom waren de ruimtelijke voorstellen bij het opstellen van het PEH niet gereed, zodat de uitkomsten niet altijd worden meegewogen en verwerkt in het PEH. Meer onderlinge afstemming tussen het PEH en regionale trajecten – zoals het regionaal integraal programmeren – is wenselijk. Daar komt bij dat via dergelijke afstemming goed rekening kan worden gehouden met regionale gevoeligheden. Bovendien zijn niet alle ontwikkelingen in het PEH even zeker en worden met kennis van de onzekerheid afgewogen tegen andere belangen. Eventuele discrepanties zullen in onder meer het gesprek over het ruimtelijk arrangement en aan de orde komen.

Uitwerking op onderdelen

Kanttekening is verder dat het PEH op onderdelen nog onvoldoende is uitgewerkt. Het gaat dan bijvoorbeeld om grootschalige batterijen, waterstof op zee, small modular reactors en specifieke ontwikkelingen (zie hiervoor ook bijlage) op locaties. De bandbreedte is voor deze onderdelen nog erg breed, waardoor het stuk beperkt richting geeft. Rijk en provincies zullen in vervolgtraject op onderdelen nader in gesprek moeten om een en ander nader te concretiseren.

Energiebehoefte buiten hoofdstructuur

Opgemerkt moet worden dat het PEH zich – logischerwijze – focust op energie-(infrastructuur) van nationaal belang. Ongemerkt ontbreekt daardoor de erkenning voor economische hotspots, die relatief weinig stroom verbruiken en niet binnen een CES-cluster vallen, maar waarvoor betrouwbare energievoorziening essentieel is – ook vanuit nationale optiek. Verzoek is om hier in de tekst en in de uitwerking rekenschap van te geven.

Verbondenheid met regionale schaalniveau en ruimtelijke impact

Het PEH beperkt zich tot de nationale energie-infrastructuur. De nationale energie-infrastructuur heeft echter een wisselwerking met het regionale en lokale energiesysteem. Wij verzoeken u om hierover regionale afstemming te organiseren met gemeenten en provincies.

Ervaring leert dat duurzame energieopwekking en bijbehorende nieuwe infrastructuur veel meer ruimte vragen dan nu in gebruik is. Wij vragen hier nadrukkelijk aandacht voor. Wij verwachten dat dit in de NOVEX wordt meegenomen.

Van nieuwe energieopwekking en infra gaat in sommige gevallen ook een sterk sturende werking uit. Door beschikbaarheid van energie worden nieuwe ontwikkelingen mogelijk. Zo biedt een

aanlandpunt van wind op zee bijvoorbeeld kansen voor opwek van waterstof. Wanneer de juiste keuzes worden gemaakt, kan dit kansen bieden voor regio's met minder economische een maatschappelijke kracht. De effecten van de sturende werking worden niet benoemd en uitgewerkt in het PEH. Wij verzoeken u dit nader te benoemen, en verwachten, wanneer aan de orde, te worden betrokken locatiekeuze en bij nadere uitwerking van uw plannen.

Keuzes voor locaties voor nieuwe energie-opwek en infrastructuur liggen maatschappelijk vaak gevoelig en vragen politiek-bestuurlijk vaak veel aandacht – zeker op lokaal niveau. Een goede ruimtelijke inpassing, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit, is essentieel. Om deze reden verzoeken wij u, wanneer concrete plannen of projecten worden uitgewerkt, om in een vroeg stadium met betrokken provincies, regionale netbeheerders en andere regionale stakeholders afstemming te zoeken en hen bij uitwerken van de plannen te betrekken. Het vinden van draagvlak is essentieel om projecten daadwerkelijk te kunnen realiseren.

Batterijen

In het PEH wordt beargumenteerd dat grootschalige batterijopslag nodig is voor balanceren van het net. Dit wordt in het PEH niet nader uitgewerkt. Het PEH bevat verder ook geen (indicatie) voor voorkeurslocaties. Gezien het belang van (grootschalige) batterij-opslag, en het feit dat medeoverheden steeds vaker aanvragen krijgen voor dit soort installaties, vinden wij dat het PEH op dit onderdeel nog onvoldoende richting geeft. Verzoek is daarom om snel te starten met het opstellen van nationale beleidskaders met doorwerking naar decentrale niveau.

Daarnaast willen we graag aandacht vragen voor het gegeven dat naast batterijopslag ook andere vormen en alternatieven mogelijk zijn. Dit is relevant, ook gezien de beschikbaarheid van kritische metalen. Innovaties en ontwikkelingen zijn gaande; we stellen daarom voor om opslag in brede zin mee te nemen.

Warmte

Warmte valt buiten de scope van het PEH. We vragen aandacht voor het opnemen van bovenregionale warmtesystemen, zoals WarmtelinQ niet opgenomen in het PEH, hoewel het bijvoorbeeld niet is uitgesloten dat deze leiding op termijn wordt doorgetrokken naar Noord-Holland. Verder is warmte-infrastructuur bijvoorbeeld nodig om restwarmte van onder meer Chemelot en andere energieclusters te kunnen transporteren en benutten. Ook in andere provincies wordt onderzocht of warmte een rol kan spelen in de energievoorziening. Een en ander lijkt ook niet in lijn te zijn met het NPE, waarin aan warmte een grote rol wordt toegedicht. We geven daarom in overweging om warmte alsnog op te nemen in het PEH met daarbij ook de ondergrondse reservering voor HTO en geothermie.

Rekening houden met flexibiliteit, conversie en ruimtelijke planning

Voor de alternatieven voor 2050 die u ontwikkelt, zijn aannames voor flexibiliteit en conversie noodzakelijk. Wij zien een wisselwerking tussen het versnellen van netuitbreidingen om congestie op te lossen (korte termijn) en het programmeren van netuitbreidingen en de inzet van conversie en opslag voor de systeembalans (oplossing lange termijn). De inzet van conversie, goede ruimtelijke planning en opslag maakt een deel van de netverzwaring mogelijk overbodig. Gezien de forse

ruimtelijke impact van de netverzwaring verzoeken wij u dit aspect goed mee te nemen in de verdere uitwerking.

Aandacht voor internationale context

Wij constateren dat het PEH vooral naar Nederland kijkt, terwijl onze nationale energie-infrastructuur ook internationaal verknoopt is en de omringende landen ook keuzes maken over het energiesysteem. In hoofdstuk 14 is er aandacht voor de internationale context, maar dit wordt niet verder uitgewerkt. Wij vragen u de internationale context daadwerkelijk te betrekken in het PEH, omdat dit van wezenlijke invloed is op de keuzes die in het kader van de energie-hoofdstructuur.

Tot slot

In de bijlage bij deze brief gaan wij nader in op specifieke passages uit het voorstel. Wij zijn benieuwd naar uw reactie. Wij gaan graag met u het gesprek aan om onze reactie toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Interprovinciaal Overleg (IPO)

Concept

Bijlage – IPO opmerkingen op onderdelen

Zoals aangegeven zijn de stukken door ons grondig bestudeerd. Naar aanleiding hebben wij een aantal specifieke opmerkingen. Verzoek is om kennis te nemen van deze opmerkingen en de teksten waar nodig aan te passen.

Algemeen

- In de tekst is weinig aandacht voor wisselwerking van het hoofdsysteem met de regionale en lokale systemen en daarmee het belang van ontwikkeling van een visie hierop. Verzoek is hier meer aandacht aan te besteden.
- In de tekst is weinig aandacht voor samenspel op HS, MS en LS niveau. Er wordt aangegeven dat veel van de knelpunten op het laag- en middenspanningsnet in 2030 zijn opgelost. Dat is niet realistisch. Verzoek is om hier in de tekst aandacht aan te besteden en de tekst hierop aan te vullen en aan te passen.
- Verzoek is om meer aandacht te besteden aan data en monitoring. Voorstel is om data energie-infra als speerpunt in VIVET op te nemen, en energie-infra en objecten, ook op lagere niveaus, op te nemen in het DSO.
- We geven in overweging om warmte in het PEH op te nemen en, heel concreet, om de ontwikkeling bij Chemelot toe te voegen aan de passage op pagina 24.
- In de Integrale Effect Analyse (hierna: IEA) wordt specifiek voor de Peel aangegeven dat dit mogelijk een geschikte locatie kan zijn voor geclusterde grootschalige opwek. Gezien aanwezige belemmeringen (aanvliegroute) menen wij dat deze functie in ieder geval voor deze locatie niet passend is voor deze locatie. Ook voor andere locaties geldt dat nader onderzoek nodig is en nog moet worden gezien of hiervoor (ruimtelijke) belemmeringen gelden.
- Opgemerkt wordt dat in de IEA wordt voorgesorteerd op bepaalde vervoersmodaliteiten voor energie. In het denken over vormgeven en modelleren van het energiesysteem zal dit integraal moeten worden gezien, omdat deze keuzes grote (ruimtelijke) gevolgen kunnen hebben.
- Opgemerkt wordt dat in de IEA niet altijd dezelfde eenheden worden gehanteerd. Zou dit wel het geval zijn, dan hadden de verschillende energiedragers beter met elkaar kunnen worden vergeleken. Bijvoorbeeld de capaciteit in GW maar dan ook de jaaropbrengst.

Hoofdstuk 6, Ruimtelijke uitgangspunten en inrichtingsprincipes

- Onder 6.3.3. is aangegeven dat aangewezen reserveringsgebieden alleen beschikbaar zijn voor buisleidingen van nationaal belang. Vanuit oogpunt van mogelijke bundeling van buisleidingen en dubbel ruimtegebruik, vanuit NOVI principes, is dit een gemiste kans. Verzoek is om dit te heroverwegen.

Hoofdstuk 7, Hoogspanning infrastructuur

- Het belang van uitbreiding hoogspanningsstations Graetheide, Maasbracht en Eindhoven wordt door ons onderschreven.
- We onderschrijven de inzet voor diepe aanlanding naar Maasbracht via de Delta Rhine Corridor.

- Flevoland heeft zich aangemeld als mogelijke locatie voor VAWOZ, waarbij de mogelijkheid voor grootschalige elektrolyse en beeld komt. Dit in combinatie met een regelbare centrale die als waterstofgebruiker in beeld komt. Dit samen geeft een gelegenheid voor waterstofproductie, invoering op de te realiseren aftakking van de backbone, de aanwezigheid van een hoogspanningsstation. Verzoek is dit te verwerken in het PEH.
- In het PEH worden bovengrondse elektriciteitsleidingen als uitgangspunt gehanteerd. In diverse beleidsdocumenten van TenneT wordt aangegeven dat er meer ruimte is voor ondergrondse hoogspanning. Wij zouden graag zien dat onafhankelijk onderzoek wordt gedaan naar technische en financiële (on)mogelijkheden van ondergrondse elektriciteitsleidingen. Verzoek is dit mee te nemen in het PEH.
- Onduidelijk is of de uitbreidingen hoogspanning Eemshaven 380kV en Weiwerk 220 kV aanvullende uitbreidingen of reeds geplande uitbreidingen zijn. Verzoek is om dit in het definitieve document te verduidelijken.
- De ingetekende locatie voor het transformatorstation in Noord-Holland (Middenmeer) is niet akkoord. Voor dit tracé loopt nog een ruimtelijke procedure. Hierover is door de provincie Noord-Holland een aparte brief gezonden.
- De verkenning naar een extra hoogspanningsstation in Beverwijk wordt herkend. Inpassing zal ruimtelijk echter lastig worden, zeker wanneer dit wordt gekoppeld aan grootschalige batterij-opslag. Verzoek tot tekstaanpassing: Beverwijk weglaten (alleen NZKG noemen)
- De 380 KV verbinding naar Den Helder ontbreekt op pagina 40 en 43. Verzoek is dit toe te voegen.
- Op kaart pagina 40 is aangegeven '380kV verzwaring kop van Noord-Holland. Dit moet zijn 380kV Netuitbreiding Noord-Holland Noord. Ook ontbreekt op deze kaart de uitbreiding 380 kV station Oostzaan.
- Opgemerkt wordt dat kabels door de Waddenzee op gespannen voet staan met de UNESCO-erfgoedstatus van dit gebied.

Hoofdstuk 8, Elektriciteitscentrales

- Op de pagina's 45 en 46 wordt niet duidelijk wat de status is van de Delesto Warmtekrachtcentrale in Delfzijl. De locatie is niet aangegeven als bestaande locatie, maar wel opgenomen als aanwijsgebied.
- Onduidelijk is hoe wordt gedacht over de toekomst van biomassa-centrales in het energiesysteem van de toekomst. Verzoek is hierover duidelijkheid te verschaffen in de eindversie.
- Bij de kaart op pagina 46 ontbreekt een verklarende tekst. Het lijkt erop dat op deze kaart grootschalige opwek zon/wind op land wordt bedoeld. Indien dit het geval is, lijkt zoekgebied zon op het IJsselmeer te ontbreken (zie hiervoor RES NHN) Verzoek is om dit te verduidelijken.

Hoofdstuk 9, Grootschalige (systeem)batterijen

- In het PEH wordt een aanname gedaan voor benodigde batterij-capaciteit. Onduidelijk is waar dit op is gebaseerd. Verzoek is dit nader te duiden.
- In het stuk wordt niet nader beargumenteerd waarom de verantwoordelijkheid voor batterijen >100MW bij het rijk worden gelegd. Verzoek is om dit nader te beargumenteren.

Hoofdstuk 10, Grootschalige elektrolyse

- De begrenzing van de voorkeursgebieden voor grootschalige elektrolyse beslaan nu hele gemeenten. Verzoek is om betrokken provincies en gemeenten nauw te betrekken bij het kiezen van de locatie.
- Opgemerkt wordt dat een deel van de op zee opgewekte elektriciteit ter plekke wordt omgezet in waterstof. Uit de tekst wordt niet duidelijk welk deel van het restant op land wordt omgezet in waterstof, en wat dus de globale ruimtevrage zal zijn.
- Grootschalige waterstofproductie uit andere bronnen dan middels elektrolyse lijkt niet te vallen onder energiehoofdstructuur van nationaal belang (blauwe waterstof, vergassing, vergisting, thermolyse). Verzoek is om aan te geven waarom dit niet is meegenomen.
- Verzoek is om de kaart 'Voorkeursgebieden grootschalige elektrolyse' te verfijnen. Voor het Noordzeekanaalgebied gaat het in beginsel om het Amsterdamse havengebied en het Tata-Staal terrein.

Hoofdstuk 11, Buisleidingen

- Verzoek is om regionale tracés voor waterstof te verwerken op de kaart. Het gaat dan bijvoorbeeld om het waterstofnetwerk in onder andere Alkmaar, Den Helder en de Wieringermeer. Dit geldt ook voor aantakkingen van Flevoland en Utrecht.
- Verzoek is om ook de ruimtevrage voor waterstofterminals mee te nemen in het rapport en op kaart.
- Het tracé van het nationale waterstofnetwerk naar de NAM-locatie in Den Helder ontbreekt op de kaart 'ontwikkelbeeld buisleidingen 2050'. Ook het CO2 en kerosinenetwerk in het Noordzeekanaalgebied ontbreekt.

Hoofdstuk 12, Ondergrondse waterstofopslag

- Het belang van waterstof in het energiesysteem van de toekomst wordt door ons onderschreven. Daarbij is van groot belang dat de gevolgen van ondergrondse waterstofopslag goed moet worden onderzocht. Het voorzorgprincipe is daarbij leidend. Provincies worden graag betrokken bij de nadere uitwerking, onder meer bij het Programma Duurzaam Gebruik Ondergrond.

Hoofdstuk 13, Vertaling naar gebieden

- In dit hoofdstuk wordt de ruimtevrage voor een aantal grote energieclusters nader uitgewerkt. Hierbij ontbreken onder meer de clusters Moerdijk/Geertruidenberg – als onderdeel van industriecluster Rotterdam-Moerdijk -, de Brainport regio en onderdeel Emmen. Verzoek is om deze toe te voegen.
- Het kaartbeeld voor het Noordzeekanaalgebied en omgeving is onvolledig. Verzoek is om deze kaart nogmaals goed na te lopen en af te stemmen met de provincie Noord Holland. Verschillende bedrijventerreinen zijn of worden getransformeerd tot woningbouwlocaties.

Bijlage 3, paragraaf 2

- Advies is om bij het aanwijzen van locaties binnen het PEH rekening te houden met de nog aan te wijzen locaties voor (piek)waterberging.
- Advies is bij beleidsontwikkelingen rond klimaatadaptatie niet alleen aan te sluiten bij beleidsontwikkelingen, maar juist om hiermee rekening mee te houden in

gebiedsontwikkeling en planuitwerking daar waar ontwikkeling op risicovolle plekken wordt voorzien.

Bijlage 3, paragraaf 3 landelijk gebied:

- Voor de inpassing van energie-infrastructuur in het landelijk gebied missen andere beschermingsregimes, zoals de gebieden die onder Unesco-wereld erfgoed vallen. Verzoek is om bij nadere uitwerking hiermee rekening te houden.
- Sommige provincies kennen een eigen beschermingsregimes voor ruimtelijke ontwikkelingen. Verzoek is om in de tekst te verwerken dat hiermee rekening wordt gehouden.
- Sommige provincies kennen regels voor toewijzen en inpassing van elektriciteitsstations. Verzoek is om in de tekst te verwerken dat hiermee bij nadere uitwerking rekening wordt gehouden.

Concept